

УДК 330.332

Л. Ю. Матвійчук,
к.г.н., докторант кафедри менеджменту та маркетингу
Луцького національного технічного університету

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙ У ПІДВИЩЕННІ РІВНЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ

У статті досліджено роль інвестицій у підвищенні рівня раціонального використання туристичних ресурсів, визначено їх перспективи та пріоритетні напрями у системі регіонального розвитку туристичної галузі.

Ключові слова: інвестиційні процеси, туристичні ресурси, раціональна охорона.

This article explores the role of investment in increasing the rational use of tourism resources, defined their perspectives and priorities in the system of regional development of tourism industry.

Keywords: investment processes, tourist resources, rational protection.

Вступ. Дефіцит фінансових засобів та низька ефективність їх використання є однією з проблем що стримують раціональне використання туристичних. Інвестиційна та фінансова політика – основні складові розвитку економіки туристичної галузі нашої держави. За умови реалізації концепції політики охорони туристичних ресурсів такий важливий рушійний елемент як інвестування стає надзвичайно важливим. Об'єктивно сьогодні держава не має реальної можливості задоволення усіх наявних потреб охорони туристичних ресурсів за рахунок бюджетних коштів. Тому виникає потреба пошуку інших механізмів залучення фінансових потоків для охорони туристичних ресурсів, головним з-поміж яких – інвестування.

Дослідження питань, які стосуються охорони туристичних ресурсів і зокрема, можливостей залучення до розвитку туристичної галузі інвестиційних ресурсів, здійснюються провідними фахівцями, серед яких слід виділити А. Амошу, О. Бейдика, В. Квартального, Н. Коніщеву, В. Федорченка, В. Цибуха та інших. Розглядають ці проблеми і в регіональному аспекті, насамперед такі провідні українські вчені, як Т. Галушкіна, З. Герасимчук, Л. Грановська, М. Гудзь, Б. Данилишин, М. Долішній, В. Євдокименко, В. Кравців, Л. Ковальська, М. Крачило, В. Руденко, О. Федчак, Є. Хлобистова, І. Школа, В. Щурик. Проте, залишається недостатньо дослідженою проблема формування пріоритетних напрямів інвестування охорони туристичних ресурсів, що вимагає певного методологічного та практичного підґрунтя, яким може слугувати отримана у процесі проведення теоретичного й аналітичного дослідження інформація.

Постановка задачі. Метою дослідження є виявлення ролі інвестицій у підвищенні рівня раціонального використання туристичних ресурсів та пошук ефективних шляхів щодо залучення капітальних вкладень в туристичну галузь, а також визначення їх пріоритетів у регіональному контексті.

Результати. Інвестування раціонального використання туристичних ресурсів, зважаючи на їх широку видову різноманітність, є однією з опор, на яких будується фундамент ринкової економіки туристичних ресурсів, оскільки інвестиції, зокрема іноземні, є надважливими для розвитку економіки туристичних регіонів. Результати аналітичних досліджень підтверджують низьку ефективність механізму інвестування використання туристичних ресурсів як на загальнодержавному, так і регіональному рівнях, що актуалізує необхідність значного вдосконалення цього механізму.

На нашу думку, у процесі формування ринкових відносин у напрямі раціонального використання та охорони туристичних ресурсів інвестиційна політика держави повинна передбачати залучення стратегічного та системного підходів, диференційовано визначати форми фінансування субгалузей туризму, враховуючи специфіку кожної з них та їх роль в процесах охорони туристичних ресурсів, бути регіонально вираженою і відповідати міжнародним стандартам. Зокрема, стратегічний підхід у сфері інвестиційного забезпечення охорони туристичних ресурсів дозволить виявити найбільш перспективні регіони, території і туристичні об'єкти, вирішити питання про доцільність інвестиційних вкладень при розгляді регіональних проблем охорони туристичних ресурсів. Системний підхід сприятиме формуванню відповідного інвестиційного середовища у сфері саме охорони туристичних ресурсів в контексті ринкових перетворень в економіці країни загалом [1].

Варто зазначити, що інвестиційний потенціал охорони туристичних ресурсів визначається сумою об'єктивних передумов для інвестицій, яка залежить від різноманітності туристичних об'єктів інвестування, а також від економічного становища країни в цілому та туристичного регіону зокрема. На регіональному рівні обсяг інвестування охорони туристичних ресурсів визначається насиченістю території відповідними факторами, зокрема наявністю та збереженістю туристичних ресурсів, матеріально-технічною базою туризму, розвитком інфраструктури туризму, трудовими ресурсами тощо, а також рівнем доходів населення, споживчим попитом [2, с. 83].

Пропонуємо виділити такі пріоритетні напрямки залучення інвестицій на раціональне використання та охорону туристичних ресурсів: реставрація та реконструкція пам'яток історії та культури, особливо таких, які репрезентують Україну на міжнародному ринку туристичних послуг; збільшення площі туристично-рекреаційних територій; підвищення кваліфікації працівників туристичної галузі з екологічним спрямуванням; розвиток "екологічного" туризму, особливо у регіонах, які зберегли народні звичаї та традиції: Карпати, Полісся, Полтавщина, Поділля, Буковина та ін., що в свою чергу дозволить розвантажити туристичні території, які перебувають в критичному стані; підвищення рівня свідомості туристів, зокрема екологічноорієнтована рекламна діяльність – повномасштабна охорона туристичних ресурсів буде неповною без належної поінформованості потенційних туристів та населення туристичного регіону про необхідність збереження туристичних ресурсів та правила раціонального їх використання та охорони.

Суттєве значення у створенні сприятливого інвестиційного клімату має належним чином розроблене та ефективно діюче нормативно-правове поле [3, с. 284]. Незважаючи на певні позитивні зміни у нормативно-правовому регулюванні туристично-рекреаційної сфери, законодавство, що регулює економіко-фінансову діяльність інвесторів, є неефективним. Застарілі і взаємовиключні положення вносять певні непорозуміння у поточну інвестиційну діяльність і не дають змоги розробити стратегію і тактику щодо активізації діяльності на перспективу збереження туристичних ресурсів. Аналіз існуючого нормативно-правового забезпечення в контексті інвестування охорони туристичних ресурсів засвідчив, що нормативно-правова база у сфері інвестування є надзвичайно мінливою. Так, Закон України "Про інвестиційну діяльність" змінювався фактично кожного року. Закон України "Про іноземне інвестування" на протязі 10 років змінювався 25 разів. Якщо враховувати постанови, декрети Кабінету Міністрів України, Укази Президента, поправки та інші підзаконні акти, то такий стан справ відлякує як вітчизняних, так і іноземних інвесторів [4, с. 265].

Нормативно-правова база повинна бути досконалою і закони повинні трактуватися однозначно. Особливо це стосується нормативно-правових актів про інвестиційну діяльність. Враховуючи важливу роль туристичної галузі в економіці України та її окремих регіонів, доцільно було б у законодавчому порядку надати певні пільги інвесторам, які вкладають кошти саме в охорону туристичних ресурсів, особливо у відсталих в соціально-економічному розвитку територіях.

Відак, інституціональне забезпечення інвестиційних процесів раціонального використання та охорони туристичних ресурсів в частині законодавства повною мірою не вирішує проблеми раціоналізації досліджуваного процесу в Україні.

Крім того, особливу увагу слід звернути на територіальну координацію інвестування охорони туристичних ресурсів. Координація інвестування в охорону туристичних ресурсів – це детальне вивчення, мобілізація та раціональне використання інвестиційного потенціалу, науково обґрунтована інтеграція інвестиційних ресурсів для досягнення стратегічної мети інвестування та забезпечення практичної реалізації інвестиційних проєктів різного розміру, спрямованості і масштабу [5, с. 524].

З точки зору регіонів, механізми інвестування покликані забезпечити залучення інвестиційних ресурсів для реалізації можливостей охорони туристичних ресурсів з метою сталого розвитку туристичних територій. Кожен регіон нашої держави залежно від особливостей його розвитку використовує той чи інший механізм інвестиційного забезпечення раціональної охорони туристичних ресурсів. Так, одні регіони використовують власні інвестиційні ресурси за рахунок міцної фінансової бази, інші залучають зовнішні джерела фінансування, зокрема іноземні інвестиції [4, с. 255].

В першу чергу необхідно визначити рівень інвестиційної привабливості туристичних об'єктів чи територій, які потребують першочергової охорони. Виходячи з попередніх досліджень, пріоритетними у визначенні туристичних ресурсів будуть ті, які спроможні за короткий термін забезпечити позитивні еколого-економічні зрушення. Вважаємо, одним з пріоритетних напрямів інвестування інноваційних програм розвитку туристичних територій, які в основі містять засади охорони туристичних ресурсів.

Іншим ефективним напрямком інвестування досліджуваних процесів є покращення інфраструктури туристичних регіонів, адже охорона туристичних ресурсів часто залежить від їх раціонального використання, важливе значення для якого має саме туристична індустрія.

Виходячи з зазначеного, туристична індустрія – сукупність готелів і інших засобів розміщення, ресторанів, засобів транспорту, об'єктів громадського харчування, об'єктів і засобів розваг, об'єктів пізнавального, лікувального, оздоровчого, спортивного, релігійно-культурного, ділового й іншого призначення, організацій, що здійснюють туруператорську і турагентську діяльність, а також організацій, що надають туристично-екскурсійні послуги і послуги гідів-перевізників.

Важливим моментом в інвестування використання та охорони туристичних ресурсів є вибір інвестора. Цей процес здатен відбуватися за допомогою: інвестиційних компаній та фондів, які є основним інструментом, за допомогою якого здійснюється інвестиційна діяльність використання туристичних ресурсів – портфельні інвестиції; венчурних компаній та фондів, проте вони не формують інвестиційного портфеля, але прагнуть одержати повний контроль над об'єктом в якій вони інвестують кошти; страхових компаній, які здебільшого намагаються використовувати цінні папери з гарантованою прибутковістю і високою ліквідністю – державні, муніципальні і корпоративні облігації; лізингових компаній, які відрізняються специфічною формою інвестицій у вигляді устаткування; факторінгових компаній, які використовують як інструмент інвестування боргові зобов'язання підприємств та компаній; банків й інші фінансово-кредитні установ, які основним інструментом інвестування вважають гроші в готівковій та безготівковій формі.

Варто зауважити, що інвестиційні компанії та венчурні фонди за визначенням є більшими новаторами, ніж усі інші інституційні об'єкти ринку [2].

Інвестування раціонального використання та охорони туристичних ресурсів регіону, залежить від надходжень до місцевого бюджету, що в свою чергу залежить від виробничих можливостей регіону. Разом з тим відсутність належного законодавчого регулювання бюджетних правовідносин та механізму відповідальності за порушення бюджетного законодавства викликає ряд негативних соціально-економічних наслідків, одним з яких є недостатнє фінансування охорони туристичних ресурсів.

Крім того, існуюча система доходів більшості туристичних регіонів характеризується значною їх залежністю від трансферів центрального уряду і браком власних джерел доходів.

Джерелами інвестування охорони туристичних ресурсів регіону можуть бути також власні кошти туристичних підприємств, організацій, що використовують туристичні ресурси, спеціалізованих державних і комунальних фінансово-кредитних установ, кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб та інші джерела, не заборонені законодавством. Основним джерелом фінансування на теперішній час залишаються власні кошти. При відсутності механізму залучення їх в охорону туристичних ресурсів економічний ріст країни та її регіонів зокрема є неефективним. Тому існує необхідність створення на регіональному рівні системи стимулів, що зроблять процеси охорони туристичних ресурсів економічно вигідним. Регіони повинні відігравати роль центра, який, з одного боку сприятиме охороні туристичних ресурсів, а з другого – повномасштабному раціональному їх використанню.

Підвищення фінансової самостійності туристичних підприємств, що визначає формування дохідної частини місцевого бюджету, можливе на основі зниження податкового навантаження на суб'єктів господарювання, широкого запровадження прискореної амортизації активної частини основних фондів, реорганізації системи оплати праці та інших заходів.

Серед власних джерел фінансових ресурсів туристичного підприємства та регіону значний резерв становлять амортизаційні відрахування підприємств. В економічно розвинених країнах вони є важливим джерелом фінансування охорони туристичних ресурсів. Формування амортизаційного фонду як реального джерела фінансових ресурсів туристичних підприємств повинен формуватися у таких напрямках:

- у кожній класифікаційній групі основних засобів передбачити поправочні коефіцієнти для норм амортизації, що враховують специфіку виробництва туристичного продукту, тобто використання тих чи інших туристичних ресурсів, й експлуатації основних фондів;
- цільове використання амортизаційних відрахувань.

При розвинутих ринкових відносинах важливим джерелом інвестування процесів використання туристичних ресурсів регіону є лізинг. Він являє собою довготермінову оренду машин, обладнання, транспортних засобів, виробничих споруд тощо на підставі договору між орендодавцем і орендарем. По суті, лізинг дає можливість орендареві швидко переходити на нову технологічну базу, зосередити усі зусилля на ефективному використанні нової техніки без значних одноразових витрат.

Таким чином, переваги використання лізингу створюють можливості розвитку туристичної інфраструктури, що саме по собі є напрямом охорони туристичних ресурсів, впровадження нових видів туристичної діяльності в регіоні та створення відповідної фінансової бази. Адже саме за допомогою модифікацій умов лізингових угод можна використати різноманітні варіанти залучення інвестиційних ресурсів.

Значним резервом фінансових ресурсів регіону є заощадження фізичних осіб. На руках у населення України, за даними експертних оцінок, знаходиться декілька мільярдів доларів [4, с. 256]. Проте необхідно враховувати надзвичайно низький рівень довіри населення до держави та комерційних структур через можливість їх банкрутства чи реорганізації, низькі ставки за депозитами, відсутність реального страхового фонду депозитів фізичних осіб. Подолання цієї недовіри потребує послідовних і зважених заходів Національного банку України щодо вирішення даних проблем.

Державного централізованого фінансування потребують практично всі туристичні регіони. Тут необхідна цільова державна допомога на забезпечення структурних трансформацій туристичної галузі, які були б спрямовані на раціоналізацію охорони туристичних ресурсів та розвиток туристичної інфраструктури. Доцільно проводити аналіз фінансово-економічного стану туристичного регіону, оскільки саме він визначає найнижчу межу масштабів інвестицій в охорону туристичних ресурсів. Дуже важливою є конкурсна система відбору інвестиційних проєктів, яка об'єктивно оцінює швидкість окупності виділених коштів та загальну ефективність проєктів охорони туристичних ресурсів. Ця система повинна діяти як між туристичними регіонами, так і всередині самих регіонів при розгляді будь-якого інвестиційного проєкту, що запобігатиме невпорядкованому роздаванню бюджетних коштів та пільгових кредитів і сприятиме раціоналізації охорони туристичних ресурсів. Держава отримає реальну можливість регулювати бюджетні інвестиційні потоки. Однак збільшення дефіциту державного бюджету не дає змоги розраховувати на розв'язання проблеми інвестування охорони туристичних ресурсів лише за рахунок коштів прямого бюджетного інвестування.

Так, основними джерелами фінансового забезпечення раціонального використання та охорони туристичних ресурсів в економічно розвинених країнах можуть бути як приватні, так і державні джерела фінансування. При цьому в багатьох розвинених країнах зберігаються приблизно однакові пропорції між приватним та державним капіталом у інвестуванні охорони туристичних ресурсів.

Відомо, що в розвинутих країнах інвестуються пріоритетні напрями діяльності, в Україні туристична галузь являється пріоритетною, зокрема охорона туристичних ресурсів є одним з першочергових завдань. У нас є висококваліфіковані наукові кадри, але держава не може у повній мірі фінансувати науково-дослідні розробки, тому для розвитку наукових розробок треба залучати приватні компанії, в тому числі й закордонні, і використовувати відносну перевагу дешевої робочої сили та наявності висококваліфікованого науково-технічного персоналу [3].

Держава повинна стимулювати, страхувати і спрямовувати в потрібне русло потоки недержавних інвестицій в усіх туристичних регіонах країни. А з часом потрібно перейти від безповоротного бюджетного фінансування до кредитування на поворотній і платній основі. Але при цьому необхідно зберігати безповоротне фінансування для туристичних об'єктів, що мають стратегічне значення в для держави.

Залучення прямих іноземних інвестицій для охорони туристичних ресурсів в умовах гострого фінансового дефіциту не можна залишати без уваги. Обсяг їх сьогодні через відсутність міцної правової основи та реальних гарантій незначний.

Прямі іноземні інвестиції в першу чергу слід спрямовувати на охорону туристичних ресурсів в тих регіонах, що мають високий експортний потенціал у сфері туризму. До таких регіонів належать Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська області та міста Київ та Сімферополь. Проте, іноземні інвестори працюють задля окупності та отримання прибутку. Причому, у довгостроковому контексті відтік ресурсів, зокрема прибутку, перевищує величину первинних вкладів. Тому говорити про раціоналізацію охорони туристичних ресурсів приймаючої країни та її регіонів за рахунок іноземних інвестицій не доводиться, хіба що тільки з огляду на їх стимулюючий вплив на економічний розвиток країни в цілому.

Цілі іноземного інвестора можуть не збігатися з національними інтересами. На практиці, як правило, не вдається уникнути зіткнення національних інтересів приймаючої сторони та інтересів іноземних інвесторів. Поруч із цим, як показує практика, іноземні інвестори можуть вступати в змову з діючою на місцевому ринку олігополією (або ще гірше – монополією), що спричиняє згубний вплив на національні туристичні підприємства, які працюють для вітчизняного ринку, а також можуть справляти стримуючий вплив на національне підприємництво, поглинаючи фінансові накопичення у місцевій та іноземній валюті. Це призведе до зниження рівня впливу внутрішніх важелів раціональної охорони туристичних ресурсів.

Слід відмітити, що розробка комплексних регіональних програм раціональної охорони туристичних ресурсів з залученням інвестицій в Україну повинна здійснюватися з урахуванням світових тенденцій, які нині демонструють структурні зрушення в системі залучення інвестицій у бік саме сервісних галузей економіки [4, с. 263].

Однак, незважаючи на вищезазначене, інвестиції необхідно залучати у всі туристичні регіони держави, але залежно від рівня їх туристичного потенціалу, обсяг та спрямування можуть бути різними.

Для регіонів із низьким рівнем процесів раціонального використання та охорони туристичних ресурсів інвестиції повинні бути спрямовані на структурну перебудову економіки регіону, що дозволить стабілізувати фінансово-економічний стан та відповідно направляти кошти саме на охорону туристичних ресурсів. Для регіонів із середнім рівнем використання та охорони туристичних ресурсів інвестиції слід спрямовувати в реконструкцію та розвиток тих типів туристичних ресурсів, які дозволять у найкоротший термін створити ефективний туристичний продукт та забезпечити його стійкість до зовнішніх та внутрішніх деструктивних впливів. Для регіонів із високим рівнем раціонального використання та охорони туристичних ресурсів, інвестиції слід спрямовувати на експортноорієнтовані туристичні ресурси задля одержання конкурентних переваг на світових ринках.

Важливою умовою інвестування раціонального використання та охорони туристичних ресурсів регіону є застосування інструментів, тобто сукупність дій та важелів, за допомогою яких здійснюється вплив суб'єкта управління на об'єкт управління з метою досягнення поставленої мети, в даному випадку охорони туристичних ресурсів.

Варто підкреслити, що в залежності від ступеню й напрямку впливу на використання та охорону туристичних ресурсів, необхідно обирати економічні інструменти, які повинні обмежувати негативний вплив та виконувати стимулюючу функцію у сфері раціональної охорони туристичних ресурсів.

До основних економічних інструментів забезпечення інвестиційної діяльності раціонального використання та охорони туристичних ресурсів відносяться платежі за забруднення довкілля, податкові важелі, штрафні санкції за порушення екологічного законодавства. Платежі за забруднення навколишнього природного середовища, штрафи за порушення туристичних ресурсів відносяться до методів «негативної мотивації».

Ресурсні платежі, які надходять до бюджету, є одними із дохідних його статей. Так як охоронна діяльність ніколи не відносилась до пріоритетних, то її фінансування, як правило, проводиться за остаточним принципом, що приводить до погіршення екологічного стану. Таким чином, ресурсні платежі не враховують і не задовольняють економічні інтереси, а ні підприємств, а ні державного бюджету [7, с. 343].

На нашу думку, при плануванні інвестиційного забезпечення раціональної охорони туристичних ресурсів, варто враховувати, з одного боку, систему штрафів у випадку понадлімітного впливу на туристичні об'єкти, а з іншого, прийоми податкового захисту, зокрема, шляхом виключення зі складу оподатковуваної бази суми коштів, спрямованих на інвестування раціональної охорони туристичних ресурсів.

Таким чином, пріоритетними інструментами інвестування використання та охорони туристичних ресурсів регіонів держави, на нашу думку, виступають пільгове кредитування та оподаткування суб'єктів господарювання, що в своїй діяльності використовують туристичні ресурси.

Висновки. Роль інвестицій в процесах підвищення рівня раціонального використання та охорони туристичних ресурсів є надзвичайно великою. В сучасних умовах інвестиційне забезпечення раціонального використання та охорони туристичних ресурсів знаходиться на низькому рівні: спостерігається розбалансованість розвитку інвестиційної сфери та задоволення нагальних потреб охорони туристичних ресурсів, яка додатково супроводжується мінімальним рівнем фінансування таких заходів. Вирішення проблемних питань економічного стимулювання інвестиційної діяльності раціональної охорони туристичних ресурсів має відбуватися на основі послідовного розроблення та запровадження нових інструментів, у першу чергу, позитивної мотивації, з урахуванням регіональних особливостей охорони туристичних ресурсів, основною метою яких повинне бути заохочення суб'єктів туристичного господарювання до раціональної охорони туристичних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів: Монографія / М. Борушак – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
2. Герасимчук З. В. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації: Монографія / З. В. Герасимчук, В.Л. Галушак. – Луцьк: Надтир'я, 2006. – 248 с.
3. Галушкіна Т.П. Еколого-збалансовані пріоритети розвитку територій: концептуальні засади та організаційний механізм: Монографія / Т.П. Галушкіна, Л.М. Грановська. – Херсон: В-во ХДУ, 2009. – 372с.
4. Ковальська Л.Л. Оцінка конкурентоспроможності регіону: монографія / Л.Л. Ковальська. – Луцьк: Надтир'я, 2007. – 420 с.
5. Сталий розвиток та екологічна безпека суспільства в економічних трансформаціях / [Андреева Н.М., Бараннік В.О., Белашов С.В. та ін.]; За науковою редакцією д.е.н., проф. Хлобистова Є.В. /РВПС України, ІПРЕЕД НАН України, СумДУ, ЛНТУ, НДІ СРП. – Сімферополь: Фенікс, 2010. – 582с.
6. Ткаченко Т. І. Сталий розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу: Монографія / Т.І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
7. Федчак О.М. Збори за забруднення довкілля як основне джерело фінансування природоохоронних заходів / О.М. Федчак // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. – 2007. – № 4. – С. 342-353.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"